

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

OLIY TA'LIM TIZIMINI TRANSFORMATSIYALASH JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISHDA RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR MODELLARINI QO'LLASHNING AHAMIYATI

Fozilova Gulsora Shavkatbekovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Mehnat iqtisodiyoti” kafedrası mustaqil izlanuvchisi (PhD)

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'lim tizimini transformasiyalash jarayonida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish muhimligi, bu jarayonning institusional, iqtisodiy, innovasion va boshqaruv jihatlarini tahlil qilish zaruriyati asoslangan. Turli olimlar tomonidan ilgari surilgan nazariy yondashuvlar oliy ta'lim tizimini modernizasiya qilish va uni global bilimlar sharoitiga moslashtirishning ilmiy jixatlari yoritilgan. Oliy ta'lim tizimini transformasiyalash jarayonida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish zaruriyati va ijtimoiy-siyosiy, texnologik xamda bozor omillari ta'sirida universitetlar faoliyatining strategiyasi, tuzilmasi, boshqaruvi va ta'lim jarayonlarida chuqur o'zgarishlar taxlil etilgan.

Kalit so'zlar: modernizasiya, boshqaruv, usullar, integrasiya, strategik boshqarish, innovasiya, raqobatbardoshlig, transformasiya, model, ijtimoiy-iqtisodiy, ta'lim, tizim, rivojlanish, hamkorlik, barqaror, xizmat.

ЗНАЧЕНИЕ ПРИМЕНЕНИЯ МОДЕЛЕЙ РАЗВИТЫХ СТРАН В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ПРОЦЕССА ТРАНСФОРМАЦИИ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Фозилова Гулсора Шавкатбековна

Самостоятельный соискатель (PhD)

кафедры «Экономика труда»

Ташкентского государственного экономического университета

Аннотация. В статье обосновывается важность развития международного сотрудничества в процессе трансформации системы высшего образования, необходимость анализа институциональных, экономических, инновационных и управленческих аспектов этого процесса. Теоретические подходы, предложенные различными учеными, освещают научные аспекты модернизации системы высшего образования и ее адаптации к условиям глобального знания. Так же в статье анализируется необходимость широкого внедрения цифровых технологий в процессе трансформации системы высшего образования и глубокие изменения в стратегии, структуре, управлении и образовательных процессах университетов под влиянием социально-политических, технологических и рыночных факторов.

Ключевые слова: Модернизация, управление, методы, интеграция, стратегическое управление, инновация, конкурентоспособность, трансформация, модель, социально-экономический, образование, система, развитие, сотрудничество, устойчивый, услуга.

THE IMPORTANCE OF APPLYING MODELS OF DEVELOPED COUNTRIES IN IMPROVING THE TRANSFORMATION PROCESS OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

Fozilova Gulsora Shavkatbekovna

Independent researcher (PhD) of the

"Labor Economics" department,

Tashkent State University of Economics

Abstract. The article substantiates the importance of developing international cooperation within the process of higher education system transformation, as well as the necessity of analyzing the institutional, economic, innovative, and managerial aspects of this process. Theoretical approaches proposed by various scholars highlight the scientific aspects of modernizing the higher education system and adapting it to the conditions of global knowledge.

Keywords: Modernization, management, methods, integration, strategic management, innovation, competitiveness, transformation, model, socio-economic, education, system, development, cooperation, sustainable, service.

Kirish

Jahon miqyosida oliy ta'lim tizimlari globallashtirish, raqamlashtirish va mehnat bozorining tobora o'zgaruvchan talablari sharoitida chuqur transformasiya jarayonlarini boshdan kechirmoqda. Bu jarayonlarning umumiy xususiyati shundaki, milliy ta'lim tizimlari endi faqat ichki resurslar va an'analarga tayanib qolmasdan, balki xalqaro tajribalar asosida rivojlanmoqda.

So'nggi yillarda dunyo mamlakatlarida oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uni xalqaro standartlarga moslashtirish, ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayon ko'pincha oliy ta'lim tizimini transformatsiyalash tushunchasi bilan ifodalanadi. Transformatsiya jarayoni faqatgina ta'lim dasturlarini yangilash yoki boshqaruv usullarini o'zgartirish bilan cheklanmay, balki ta'limning mazmuni, institusional tuzilmasi, boshqaruv mexanizmi, ta'lim texnologiyalari va ilmiy-innovatsion faoliyatni tubdan takomillashtirishni qamrab oladi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda oliy ta'lim tizimini tubdan isloh qilishga qaratilgan izchil davlat siyosati yuritilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da xalqaro tajribadan kelib chiqqan holda oliy ta'limning ilg'or standartlarini bosqichma-bosqich joriy etish, o'quv dasturlarini nazariy yo'nalishdan amaliy ko'nikmalarga yo'naltirilgan modelga o'tkazish vazifasi belgilangan. Shuningdek, 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son Farmon bilan tasdiqlangan "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da ham ta'lim sifati baholashda xalqaro ekspertlarni jalb qilish va ilg'or xorijiy tajribaga asoslangan yondashuvlarni qo'llash ustuvor yo'nalish sifatida ko'rsatilgan.

Jahonda raqamlashuv va global raqobat sharoitida oliy ta’lim tizimini modernizasiya qilish hamda universitetlarni samarali boshqarish masalalariga doir keng ko’lamli ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, oliy ta’lim muassasalarini strategik boshqarish, universitetlar avtonomiyasini kengaytirish, akademik menejmentni takomillashtirish va rahbar kadrlarning innovasion boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari alohida tadqiq etilmoqda. Shuningdek, amalga oshirilayotgan ilmiy izlanishlarda oliy ta’lim muassasalari faoliyatini samarali tashkil etish, ta’lim, ilm-fan va ishlab chiqarish integrasiyasini kuchaytirish, universitetlarning xalqaro raqobatbardoshligini oshirish hamda ularni institusional rivojlantirishda rahbar kadrlar salohiyatini mustahkamlash mexanizmlarini takomillashtirish kabi ilmiy muammolarni tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa oliy ta’lim tizimini transformasiyalash jarayonida rahbar kadrlar salohiyatini oshirishning samarali yo’nalishlarini ilmiy asosda tadqiq etishni taqozo etadi.

O’zbekistonda oliy ta’lim tizimini modernizasiya qilish va uni jahon ta’lim makoniga integrasiyalash davlat siyosatining ustuvor yo’nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu bois, oliy ta’lim muassasalari faoliyatini samarali boshqarish, universitetlar avtonomiyasini bosqichma-bosqich kengaytirish hamda rahbar kadrlarning strategik va innovasion boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bu borada O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan oliy ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish, universitetlarni xalqaro standartlar asosida boshqarish va rahbar kadrlarning mas’uliyati hamda salohiyatini oshirish muhim vazifa sifatida belgilangan. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda oliy ta’lim muassasalari rahbar kadrlarini tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish, ularning zamonaviy boshqaruv ko’nikmalari va strategik fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, shuningdek, universitetlarni boshqarishda davlat va jamoat tashkilotlari o’rtasida samarali hamkorlik mexanizmlarini shakllantirishning ilmiy-uslubiy va amaliy jihatlarini tadqiq etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son “2022–2026 yillarga mo’ljallangan Yangi O’zbekiston taraqqiyot strategiyasi to’g’risida”, 2020 yil 29 oktyabrdagi PF-6097-son “Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to’g’risida”, 2020 yil 5 oktyabrdagi PF-6079-son “Raqamli O’zbekiston - 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to’g’risida, shuningdek 2019 yil 29 apreldagi PF-5712-son ““Oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to’g’risida””gi farmonlarida oliy ta’lim tizimini modernizasiya qilish, universitetlar boshqaruvini takomillashtirish, ilm-fan va innovasiyalar integrasiyasini kuchaytirish hamda raqamli transformasiya jarayonlarini jadallashtirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Rivojlangan mamlakatlarda ta’lim – bu biznes. Ta’lim biznesga aylangandagina raqobatbardoshlik vujudga keladi. Zero, jahon taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi professional mutaxassislar hisoblanadi. Bunday kadrlarni, shubhasiz, oliy ta’lim tizimi tayyorlab beradi. Shu sababli butun dunyo taraqqiyotning tamal toshi mamlakatni qudratli, millatni buyuk eta oladigan ilm-fan, ta’lim va tarbiyaga alohida e’tibor qaratmoqda.

Oliy ta’lim tizimini transformasiyalash jarayonini takomillashtirishga doir rivojlangan mamlakatlar modellari va xorijiy mamlakatlarda olib borilgan tadqiqot ishlari raqobatbardosh muhitni yaratishni lozimligini ko’rsatadi.

Bu borada kadrlar salohiyatini rivojlantirish va ularning raqobatbardoshligini ta’minlashning ilmiy-metodologik jihatlari klassik olimlar tomonidan o’rganilgan. Bular qatorida A.Smit, Y.Shumpeter, J.M.Keyns, R.Xizrich, M.Piters, M. Veber, P. Draker, F.Kotler, P.A.Samuelson, V.D.Nordxaus⁵¹ kabi olimlarning nomlarini keltirish mumkin.

Transformasiya jarayonlarida oliy ta’lim masalalari M.Saidov, agrosanoat ishlab chiqarishini ilm-fan bilan integrasiyalash va ta’limni yanada takomillashtirish konsepsiyasi A.A. Madaliyev tomonidan, Intellektual iqtisodiyot samaradorligini oshirish omillarining oliy ta’lim tizimi bilan bog’liqligi S.S.G’ulomov, I.S. Ochilov tomonidan ilmiy tahlil qilingan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, xorijiy tadqiqotchilarning oliy ta’lim transformasiyasi, Bolonya jarayoni, Germaniyaning dual ta’lim tizimi va Osiyo mamlakatlari ta’lim siyosatiga oid ilmiy nashrlardan foydalanish orqali hujjatlar tahlil, tizimli yondashuv va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi kabi usullar qo’llanilgan

Tahlil va natijalar

Oliy ta’lim tizimini transformasiyalash jarayonida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Universitetlarni jahon ta’lim makoniga integrasiyalashtirish, xalqaro ta’lim standartlarini joriy etish, qo’shma ta’lim dasturlarini tashkil etish, akademik almashinuv dasturlarini rivojlantirish va xalqaro reytinglarda ishtirok etish orqali milliy oliy ta’lim tizimining xalqaro nufuzi oshadi.

Mohiyat jihatdan qaraganda, oliy ta’lim tizimini transformasiyalashning asosiy maqsadi ta’lim tizimini jamiyat va iqtisodiyot ehtiyojlariga moslashtirishdan iboratdir. Bu jarayon orqali innovasion iqtisodiyot uchun zarur bo’lgan raqobatbardosh, yuqori malakali va ijodiy fikrlay oladigan

⁵¹ А. Смит. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Эксмо, 2016, – 1056 с.; Й. Шумпетер. Теория экономического развития. –М.: “Мысль”, 1982, С. 159.; Дж. М. Кейнс. Общая теория занятости, процента и денег. Избранное. – М.: Эксмо, 2007. С. 166–169 и 370.; Р. Хизрич, М.Питерс. Предпринимательство. –М.: 1991. – 220 с.; Вебер М. Избранные произведения. М., 1990; Друкер, П. Бизнес и инновации– М.: Вильямс, 2009. – 423 с.; Ф. Котлер. Основы маркетинга. Краткий курс. / Пер. с англ. –М.: Издательский дом «Вильямс», 2007. – 656 с. ил – Парал. тит. англ.; А. Самуэльсон, Д. Вильям, Нордхаус. Экономика: Пер с англ. –М.: «Лаборатория Базовых Знаний», 2000. -800 с.: ил.;

kadrlar tayyorlash ta'minlanadi. Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasalarining ilmiy-tadqiqot va innovasion faoliyatini rivojlantirish, ularning xalqaro ta'lim makonidagi o'rni va nufuzini mustahkamlashga erishiladi.

Oliy ta'lim tizimini transformasiyalash masalasi jahon ilmiy adabiyotida keng o'rganilgan bo'lib, ko'plab tadqiqotchilar bu jarayonning institusional, iqtisodiy, innovasion va boshqaruv jihatlarini tahlil qilganlar. Turli olimlar tomonidan ilgari surilgan nazariy yondashuvlar oliy ta'lim tizimini modernizasiya qilish va uni global bilimlar iqtisodiyoti sharoitiga moslashtirishning ilmiy asoslarini shakllantirgan.

Oliy ta'lim tizimini transformasiyalash jarayonida universitetlarning jamiyat, iqtisodiyot va davlat bilan o'zaro munosabatlari ham sezilarli darajada o'zgarmoqda. Ilmiy adabiyotlarda universitetlarning rivojlanish modellari turlicha talqin qilinadi. Shulardan biri amerikalik olim Genri Eskovis (Henry Etzkowitz) tomonidan taklif etilgan universitetlar tipologiyasi hisoblanadi. Uning tadqiqotlarida universitetlar jamiyatning boshqa sohalari bilan o'zaro hamkorlik darajasi hamda davlatdan mustaqillik darajasiga qarab bir nechta turlarga ajratiladi (1-jadval).

Mazkur model universitetlarning evolyusion rivojlanish bosqichlarini tushuntirishda muhim nazariy asos hisoblanadi. Unda universitetlarning an'anaviy ta'lim markazidan innovasiya va tadbirkorlikka yo'naltirilgan institutgacha bo'lgan rivojlanish yo'li ko'rsatib beriladi. Bu yondashuv oliy ta'lim tizimini transformasiyalash jarayonini ilmiy jihatdan tahlil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

1-jadval

Eskovis (2003) bo'yicha universitet turlari⁵²

№	Universitetlar	Faoliyat turi	Transformasiya jarayoni
1	Ivory Tower University	Fundamental ilm-fan va nazariy tadqiqotlarga yo'naltirilgan.	an'anaviy universitetlar uchun xos
2	Humboldtian University	Ta'lim va ilmiy tadqiqotlar birligi, akademik erkinlik kuzatiladi	ilmiy tadqiqotlar va ta'lim integratsiyasi mavjud
3	Land-Grant University	jamiyat, sanoat va iqtisodiyot ehtiyojlariga o'rganiladi, innovasion muhit yaratilgan.	iqtisodiy rivojlanish mintaqaviy xususiyatga ega
4	Entrepreneurial University	innovasiyalar, startaplar, texnologiyalar transferi va biznes bilan hamkorlik yaratilgan	Bilim iqtisodiy qiymatga aylantirilgan

Eskovis tomonidan taklif etilgan universitetlar tipologiyasi oliy ta'lim muassasalarining tarixi va rivojlanish bosqichlarini tushunish imkonini beradi. Unga ko'ra, universitetlar avval **“Ivory tower”** modelida faoliyat yuritgan bo'lib, ularning asosiy vazifasi fundamental ilm-fanni rivojlantirishdan iborat bo'lgan. Bunday universitetlar jamiyat va

⁵² Henry Etzkowitz, Andrew Webster, Christiane Gebhardt, Branca Regina Cantisano Terra The future of the university and the university of the future: evolution of ivory tower to entrepreneurial paradigm. Research Policy 29 2000 313–330

iqtisodiyotdan nisbatan ajralgan holda faoliyat yuritgan.

Keyinchalik universitetlar **Gumboldt modeli** asosida rivojlanib, ta’lim va ilmiy tadqiqotlar birligiga asoslangan tizim shakllangan. Bu model universitetlarning ilmiy markaz sifatida shakllanishida muhim bosqich bo’lib xizmat qilgan.

XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab universitetlar jamiyat va iqtisodiyot bilan yanada faol hamkorlik qila boshladi. Natijada **Land-grant universitetlari** shakllanib, ular mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish, amaliy tadqiqotlar va kadrlar tayyorlashga katta hissa qo’shdi.

Hozirgi bosqichda esa universitetlar tadbirkorlik universiteti modeliga o’tmoqda. Bunda universitetlar innovasiyalar, startaplar, texnologik parklar va biznes bilan hamkorlik orqali iqtisodiy rivojlanishning muhim ishtirokchisiga aylanmoqda.

Sohada tadqiqot olib borgan yana bir amerikalik olim Byorton R. Klark (Burton R. Clark)ning “Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation” nomli ilmiy ishida universitetlarning institusional transformasiyasi masalasi alohida o’rganilgan. Ushbu tadqiqotda universitetlarning an’anaviy ta’lim modeli innovasion va tadbirkorlik faoliyati bilan boyitilishi zarurligi asoslab berilgan.⁵³

Sohada tadqiqot olib borgan amerikalik olim Filip G. Altbax (Philip G. Altbach)ning “Global Perspectives on Higher Education” nomli ilmiy tadqiqotida oliy ta’lim tizimining transformasiyasi globallashuv jarayonlari bilan bog’liq holda tahlil qilingan. Olimning fikriga ko’ra, universitetlarning xalqaro ta’lim makoniga integrasiyalashuvi, akademik mobillikning rivojlanishi va xalqaro reytinglar tizimi oliy ta’lim tizimini modernizasiya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Muallif universitetlarning xalqaro hamkorligini kengaytirish va ta’lim standartlarini uyg’unlashtirish transformasiya jarayonining muhim yo’nalishi ekanligini ta’kidlaydi.⁵⁴

Ispaniyalik sosiolog Manuel Kastels (Manuel Castells)ning “The Rise of the Network Society” nomli ilmiy tadqiqotida bilimlar iqtisodiyoti va axborot jamiyati sharoitida universitetlarning roli tahlil qilingan. Muallif mazkur asarida bilim va axborot zamonaviy iqtisodiyotning asosiy strategik resursiga aylanganini ta’kidlaydi. Olimning fikriga ko’ra, universitetlar bilimlar ishlab chiqarish, innovasiyalarni yaratish va ularni iqtisodiyotga tatbiq etishning asosiy markazlariga aylanishi lozim.⁵⁵

Britaniyalik olim Ronald Barnett (Ronald Barnett)ning “The Idea of Higher Education” nomli ilmiy ishida oliy ta’lim mazmunining transformasiyasi masalasi tadqiq etilgan. Muallif universitetlarning asosiy vazifasi talabalarda tanqidiy fikrlash, mustaqil tahlil qilish va innovasion

⁵³ Clark, Burton R. Creating entrepreneurial universities: organizational pathways of transformation. Published for the IAU Press by Pergamon Press. 1998.

⁵⁴ Philip G. Altbach. Global Perspectives on Higher Education. JHU Press, 2016.

⁵⁵ Manuel Castells. The Rise of the Network Society © 2010 Manuel Castells Edition history: Blackwell Publishing Ltd (1e, 1996), Blackwell Publishing Ltd (2e, 2000).

yondashuv qobiliyatlarini shakllantirishdan iborat ekanini ta’kidlaydi. Olim kompetensiyaviy yondashuvni zamonaviy ta’lim tizimini rivojlantirishning muhim metodologik asoslaridan biri sifatida ko’radi.⁵⁶

Rossiyalik tadqiqotchi T.V. Sazonova oliy ta’lim tizimini transformasiyalash zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy, geosiyosiy va texnologik o’zgarishlar sharoitida muhim vazifa ekanligini ta’kidlaydi. Muallifning fikricha, zamonaviy oliy ta’lim tizimi beshta asosiy tamoyilga - texnologik suverenitet, fundamentallik, ochiqlik, amaliylik va moslashuvchanlikka asoslanishi lozim. Ushbu tamoyillar mamlakat iqtisodiyoti va jamiyat rivojlanishining talablariga javob beradigan kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi. Sazonova oliy ta’limning transformasiyasi faqat nazariy o’zgarishlar bilan cheklanmasdan, universitetlarning innovasion faoliyatini kuchaytirish, sanoat va ishlab chiqarish bilan hamkorlikni rivojlantirish hamda xalqaro ta’lim makoni bilan integrasiyani kengaytirish orqali amalga oshirilishi zarurligini ta’kidlaydi. Shu bilan birga, muallif ta’lim tizimida fundamental bilimlar va amaliy ko’nikmalar uyg’unligi muhim ekanini, bu esa talabalarni zamonaviy mehnat bozori talablariga mos mutaxassis sifatida tayyorlashga xizmat qilishini qayd etadi. Uning xulosasiga ko’ra, oliy ta’lim tizimini samarali transformasiya qilish davlat qo’llab-quvvatlashi, manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik va innovasion loyihalarni keng joriy etish orqali ta’minlanadi.⁵⁷

F.B. Alikulliyev oliy ta’lim tizimidagi transformasiyani zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy, demografik va texnologik o’zgarishlar ta’sirida shakllanayotgan kompleks jarayon sifatida talqin qiladi. Muallifning fikricha, zamonaviy universitetlar inson kapitali, innovasiyalar va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirishning asosiy markaziga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, oliy ta’limni modernizasiya qilishning asosiy yo’nalishlari sifatida ta’lim jarayonini raqamlashtirish, masofaviy va gibrid ta’lim shakllarini rivojlantirish, universitetlar tarmog’ining integrasiyasi, xalqaro akademik mobillikni kengaytirish hamda ta’lim dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish kabi omillar ko’rsatiladi. Muallif ta’kidlashicha, bu jarayonlar universitetlarning raqobatbardoshligini oshirish, innovasion iqtisodiyot uchun malakali kadrlar tayyorlash va ta’lim tizimining barqaror rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi. Uning xulosasiga ko’ra, oliy ta’lim transformasiyasi tizimli xususiyatga ega bo’lib, u bilimlar iqtisodiyoti talablariga javob beradigan moslashuvchan, raqobatbardosh va innovasion ta’lim modelini shakllantirishga qaratilgan.⁵⁸

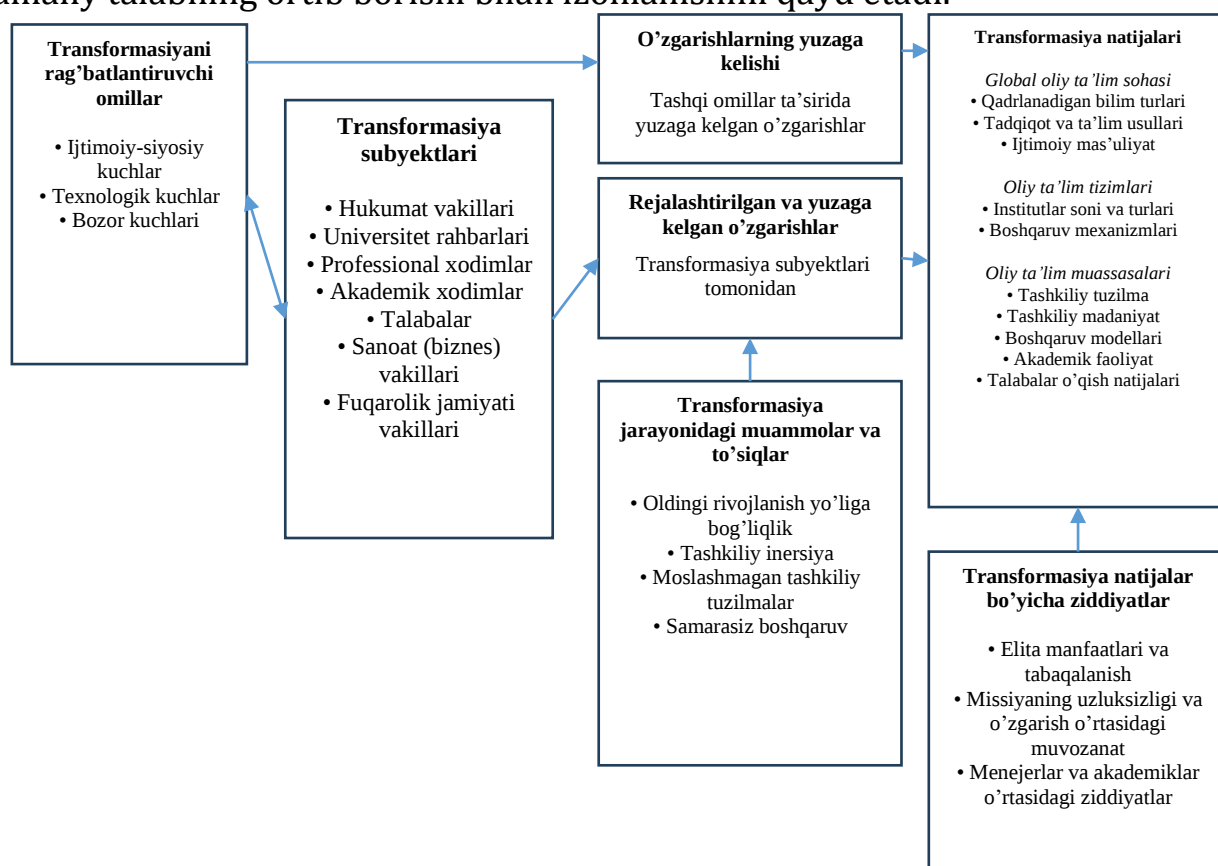
M.A. Yurevich oliy ta’lim tizimida global miqyosda yuz berayotgan transformasiyani universitetlar faoliyatining an’anaviy modelidan tadbirkorlik universiteti (entrepreneurial university) modeliga o’tish jarayoni

⁵⁶ Ronald Barnett. The Idea Of Higher Education. Open University Press. 256 pages. 1990.

⁵⁷ Сазонова Т.В. Принципы трансформации высшего образования: анализ содержания и региональный опыт // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2022. – №3 (235). – С. 101–108.

⁵⁸ Алыкулиев Ф.Б. Системная трансформация высшего образования: новые направления и перспективы // Международный научный журнал «Вестник науки». – 2025. – №11 (92). – Том 3. – С. 523–532

sifatida talqin qiladi. Muallifning fikricha, zamonaviy bilimlar iqtisodiyoti sharoitida universitetlar faqat ta’lim va fundamental tadqiqotlar bilan cheklanib qolmasdan, innovasiyalar yaratish, ilmiy natijalarni kommersializatsiya qilish va real sektor bilan hamkorlikni kuchaytirish kabi vazifalarni ham bajaradi. Bu jarayon universitet, biznes va davlat o’rtasidagi hamkorlikni nazarda tutuvchi “uchlik spiral” (triple helix) modeli orqali amalga oshiriladi. Yurevich ta’kidlashicha, tadbirkorlik universitetlari ilmiy tadqiqotlar natijalarini iqtisodiyotga joriy qilish, startaplar tashkil etish va innovation ekotizimlarni shakllantirish orqali hududiy va milliy iqtisodiy rivojlanishning muhim drayveriga aylanmoqda. Shuningdek, muallif universitetlarning bunday transformatsiyasi global tendensiyaga aylanganini va uning asosiy omili universitet tadqiqotlariga iqtisodiyot tomonidan bo’lgan amaliy talabning ortib borishi bilan izohlanishini qayd etadi.⁵⁹

1-rasm. Oliy ta’lim transformatsiyasi tarkibiy qismlari⁶⁰

M.V. Kivarina oliy ta’lim tizimining transformatsiyasini mamlakat iqtisodiy xavfsizligi va ijtimoiy barqarorligini ta’minlashning muhim omili sifatida talqin qiladi. Muallifning ta’kidlashicha, raqamli iqtisodiyot sharoitida ta’lim tizimi yangi talablarga mos ravishda o’zgarishi zarur bo’lib, bu jarayon axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, fanlararo

⁵⁹ Юревич М.А. Глобальная трансформация высшего образования: от традиционного к предпринимательскому университету // Journal of Applied Economic Research. – 2021. – Т. 20. – №3. – С. 560–581.

⁶⁰

bilimlarga ega mutaxassislar tayyorlash va ta’limning uzluksizligini ta’minlash orqali amalga oshiriladi. Shuningdek, oliy ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish sohasi o’rtasidagi integratsiyani kuchaytirish, ta’lim dasturlarini iqtisodiyot ehtiyojlariga moslashtirish hamda innovasion faoliyatni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Muallif xulosasiga ko’ra, oliy ta’lim tizimining bunday transformatsiyasi inson kapitali rivojlanishiga, iqtisodiy o’sishni rag’batlantirishga va jamiyat farovonligini oshirishga xizmat qiladi, bu esa o’z navbatida mamlakatning ijtimoiy barqarorligi va iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlaydi.⁶¹

Ye. Mirgorodskaya, S. Sokolova, T. Kuzmina va M. Shkuratova oliy ta’lim tizimi transformatsiyasini globallashtirish, raqamlashtirish va bilimlar iqtisodiyotining rivojlanishi bilan bog’liq murakkab jarayon sifatida talqin qiladilar. Mualliflar ta’kidlashicha, oliy ta’lim tizimini rivojlantirishda konvergent transformatsiya modeli muhim ahamiyatga ega bo’lib, u global tendensiyalarni hisobga olgan holda milliy ta’lim tizimlarining o’ziga xosligini saqlash va ularni samarali rivojlantirish imkonini beradi. Shu tariqa, oliy ta’lim tizimi transformatsiyasi jamiyatning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta’minlovchi strategik omil sifatida namoyon bo’ladi.⁶²

Xulosa

Sohada tadqiqot olib borgan olimlar J. Di, L. Leyshite va B. Van-der Myolen oliy ta’lim tizimining transformatsiyasini ko’p qirrali va murakkab jarayon sifatida talqin qiladilar. Mualliflarning ta’kidlashicha, oliy ta’limdagi transformatsiya ijtimoiy-siyosiy, texnologik va bozor omillari ta’sirida shakllanadi va u universitetlar faoliyatining strategiyasi, tuzilmasi, boshqaruvi va ta’lim jarayonlarida chuqur o’zgarishlarni keltirib chiqaradi. Ular transformatsiyani ikkinchi darajali (deep and pervasive) o’zgarishlar, ya’ni ta’lim muassasalarining maqsadlari, tashkiliy tuzilmasi, madaniyati va faoliyat uslublariga ta’sir etuvchi keng qamrovli jarayon sifatida izohlaydilar. Shuningdek, mualliflar oliy ta’lim transformatsiyasi bir vaqtning o’zida turli ishtirokchilar - davlat organlari, universitet rahbarlari, akademik xodimlar, talabalar, biznes va fuqarolik jamiyati institutlari o’rtasidagi o’zaro hamkorlik natijasida amalga oshirishini ta’kidlaydilar.

Ularning fikricha, mazkur jarayon universitetlarning jamiyat va iqtisodiyot rivojlanishidagi rolini yanada kuchaytiradi, biroq u ta’lim tizimida raqobat, resurslar taqsimoti va institusional tengsizlik kabi yangi muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin.

⁶¹ Киварина М.В. Трансформация системы высшего образования как фактор обеспечения экономической безопасности и социальной стабильности в России // Publishing house «Sreda». – Великий Новгород, Новгородский государственный университет им. Ярослава Мудрого. – С. 1–7.

⁶² Mirgorodskaya E., Sokolova S., Kuzmina T., Shkuratova M. Transformation of the higher education system: current and emerging global trends // E3S Web of Conferences. – 2023. – Vol. 431. – Article 09013. – 12 p.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining “Ta’lim to’g’risida”gi Qonuni. – T.: O'zbekiston, 2020. <https://lex.uz/acts/16188>
2. O'zbekiston Respublikasining “Ilm-fan va ilmiy faoliyat to’g’risida”gi Qonuni. O'RQ-576, 29.10.2019. <https://lex.uz/docs/4571490>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentyabrdagi “O'zbekiston – 2030” strategiyasi to’g’risidagi PF-158-son Farmoni. <https://lex.uz/uz/docs/6600413>
4. Abduraxmanov K.X. Transformasiya rınka truda v usloviyax vnedreniya iskusstvennogo intellekta // Ekonomika truda. – 2023. – Tom 10. – № 2. – S. 227-246. – doi: 10.18334/et.10.2.117364.
5. Tursunov B.O. Inson kapitali va iqtisodiy rivojlanish. – T.: Iqtisod-Moliya, 2017.
6. Muslimov N.A. Ta’lim menejmenti asoslari. – T.: Fan va texnologiya, 2017.
7. Abduqodirov A.A. Oliy ta’limda innovasion boshqaruv. – T.: Fan va texnologiya, 2020.
8. Raxmonov A.A. Universitet boshqaruvi va strategik rivojlanish. – T.: Iqtisodiyot, 2021.
9. Maxmudov T.M. Ta’lim tizimida kadrlar salohiyatini rivojlantirish. – T.: Fan va texnologiya, 2019.
10. Yusupov M.M. Oliy ta’lim muassasalarini strategik boshqarish. – T.: Fan va texnologiya, 2022.
11. Kuzminov Ya.I. Razvitiye universitetov v usloviyax globalizatsii. – Moskva, 2019.
12. OECD. Education at a Glance. – Paris: OECD Publishing, 2022.
13. World Bank. The Changing Nature of Work. World Development Report. – Washington DC, 2019.
14. <http://www.gov.uz> – O'zbekiston Respublikasi hukumat portali
15. <http://www.edu.uz> – Oliy ta’lim, fan va innovasiyalar vazirligi
16. <http://www.ziyonet.uz> – Ta’lim portali
17. <http://www.ilo.org> – Xalqaro mehnat tashkiloti
18. <http://www.webofscience.com> – Ilmiy ma’lumotlar bazasi